

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.2025.99.08>
УДК 378:37.014.5

Олена Дашковська,

кандидат хімічних наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення підвищення якості освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м.Київ
ORCID ID 0000-0003-3289-8858
dashkovskaya@ukr.net

Галина Коломоєць,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник
заступник директора, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м.Київ
ORCID ID 0000-0002-4315-3977
g0978423267@gmail.com

Тетяна Малечко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач сектору науково-видавничої роботи
відділу науково-методичного забезпечення підвищення якості освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м.Київ
ORCID ID 0000-0001-9430-6745
tanya.bubley@ukr.net

Віталій Погребняк,

кандидат технічних наук, професор, м.Київ
ORCID ID 0000-0002-3315-7122
v_pogrebnyak@ukr.net

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЧАС РОЗВИТКУ І ПРОТИДІЇ ВИКЛИКАМ ВІЙНИ

У 2024 році виповнилось 10 років чинності Закону України «Про вищу освіту» (далі Закон), основні положення якого спрямовані на реформування вітчизняної вищої школи, її інтеграцію в європейський простір вищої освіти. Протягом цього періоду галуззю вирішувалось дві основні сучасні проблеми: інтеграція в європейське освітнє середовище та забезпечення її функціонування в умовах війни, спричиненої рф. В процесі виконання НДР «Дослідження модернізації структури і змісту вищої освіти у контексті імплементації Закону України «Про вищу освіту», яке поширилось на всі складники системи вищої освіти, вивчались, аналізувались та оцінювались:

- зміни та доповнення, що були внесені до Закону за час його дії, їх цільова спрямованість та вплив на розвиток системи освіти;
- стан реалізації положень Закону, спрямованих на створення та розвиток системи через формування, модернізацію та розвиток її складників. Відповідність досягнутих результатів та використаних механізмів європейським критеріям та стандартам якості;
- процес розбудови системи забезпечення якості вищої освіти, утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та його діяльність;
- заходи щодо забезпечення стійкості вітчизняної системи через прийняті державними органами управління та закладами вищої освіти рішення і реалізовані заходи;
- пропозиції щодо удосконалення управління галуззю, забезпечення рівного доступу до вищої освіти в умовах війни, оптимізації мережі університетів, осучаснення організації освітнього процесу та підвищення якості освіти.

Встановлено, що органами управління галуззю, закладами вищої освіти у взаємодії і за участю організацій роботодавців та освітянської спільноти в українській вищій освіті вибудовані цілісна

система, впроваджені масштабні організаційні, нормативно-методичні та інформаційно-комунікаційні заходи, спрямовані на системне реформування структури, організації освітнього процесу.

Ключові слова: агресія, вища освіта, воєнний стан, модернізація, освітня програма, освітня траєкторія, переміщений заклад, реформування, регіональний коефіцієнт, система, стандарт, стійкість, якість.

Olena Dashkovskaya, Halyna Kolomoiets, Tetyana Malechko, Vitaliy Pogrebnyak. The system of higher education in Ukraine: time for development and counteraction to the challenges of war

2024 marks the 10th anniversary of the Law of Ukraine «On Higher Education» (hereinafter the Law), the main provisions of which are aimed at reforming the national higher education system and its integration into the European space of higher education. During this period, the industry solved two main modern problems: integration into the European educational environment and ensuring its functioning in the conditions of war, caused by Russia's aggression against Ukraine. In the process of scientific research «Investigation of modernization of the structure and content of higher education in the context of the implementation of the Law of Ukraine «On Higher Education», the following were studied, analyzed and evaluated:

- amendments and additions made to the Law during its validity, their purpose and influence on the development and modernization of the system;
- the state of implementation of the provisions of the Law aimed at the creation and development of the System through the formation, modernization and development of its components. Compliance of the achieved results and used mechanisms with European criteria and quality standards;
- the development process of the system of quality assurance of higher education, the formation of the National Agency for Quality Assurance Higher Education and its activity;
- measures to ensure the stability of the national system through the decisions and implemented measures adopted by the state governing bodies and institutions of higher education;
- proposals for improving the management of the industry, ensuring equal access to higher education in the conditions of war, optimizing the network of universities, modernizing the organization of the educational process and improving the quality of education.

It was established that the management bodies of the industry, institutions of higher education in cooperation and with the participation of employers' organizations and the educational community in Ukrainian higher education have built a comprehensive system, an effective quality system, and implemented large-scale organizational, normative-methodical, and informational-communication measures aimed at updating the systems.

Key words: aggression, higher education, martial law, modernization, educational program, educational trajectory, relocated institution, reformation, regional coefficient, system, standard, stability, quality.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

В сучасних умовах перед вітчизняною вищою школою постала низка непростих викликів, обумовлених, з одного боку, необхідністю модернізації освітнього процесу і підвищення якості освіти задля забезпечення її інтеграції в європейський освітній простір згідно з положеннями Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, а з іншого - забезпечити і зберегти стійкість галузі в умовах війни, розв'язаної РФ проти України, через загрози життю та здоров'ю людей, тимчасову окупацію деяких регіонів країни, руйнування та переміщення закладів вищої освіти і вимушену міграцію населення. Це зумовило трансформацію Системи, що своєю чергою актуалізувало прийняття органами державного управління, закладами вищої освіти ефективних рішень, спрямованих на мінімізацію втрат, подолання кризових процесів у галузі.

У цій публікації в контексті модернізації вищої освіти в Україні досліджуються прийняті управлінські рішення та реалізовані заходи і пропозиції, спрямовані на забезпечення інтеграції вітчизняної вищої освіти в європейський освітній простір, аналізуються проблеми і ризики, з якими

зіштовхнулася українська вища школа через військову агресію, оцінюється ефективність реалізованих заходів, спрямованих на протидію негативним впливам на складники Системи, підвищення стійкості галузі у воєнний час, сприяння її відродженню та інноваційному розвитку в повоєнний період.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми вітчизняних дослідників вищої освіти за останні роки дає підстави стверджувати, що системні дослідження модернізації та розвитку Системи у контексті імплементації в положення Закону вкрай обмежені. Більшість з них стосуються дослідження окремих складників Системи: мережі закладів вищої освіти, контингентів учасників освітнього процесу (К. Левківський), стандартизації вищої освіти (В. Рашкевич), контролю якості (Ж. Таланова) тощо. В них розвиток окремих процесів у вітчизняній вищій освіті розглядається лише з точки зору євроінтеграційних вимог.

Системним дослідженням є науково-аналітична доповідь Національної академії педагогічних наук «Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді» (за загальною редакцією В. Г. Кременя), в якій означені і проаналізовані основні проблеми, що постали перед вітчизняною вищою школою у воєнний період, та запропоновані загальні рекомендації щодо їх подолання в сучасних умовах та в період повоєнного відродження галузі.

В статті дослідників Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Вища освіта України в умовах воєнного стану: виклики та шляхи подолання» (Л. Оршанський, І. Нищак, Я. Матвій, М. Юрків), на матеріалах Євростату, Держстату України та Міжнародної організації з міграції висвітлюються виклики, що постали перед вітчизняною вищою освітою, та окреслюються можливі шляхи їх подолання.

Зауважимо, що виходячи з термінів виконання та оприлюднення зазначених досліджень (2022 – початок 2023 рр.), в них не розглядалися нові управлінські рішення і реалізовані заходи, спрямовані на забезпечення функціонування галузі в умовах воєнного часу та відновлення після війни. З цих же причин не досліджувались пропозиції стосовно модернізації управління галуззю, оптимізації мережі закладів вищої освіти, відсутній аналіз прийнятих заходів щодо формування та збереження контингентів здобувачів вищої освіти, впровадження гнучких, більш демократичних форм організації освітнього процесу.

Метою публікації є узагальнення результатів прикладної наукової роботи «Дослідження модернізації структури та змісту вищої освіти в контексті імплементації Закону України «Про вищу освіту», яка виконувалась науковцями ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» протягом 2014-2024 років. З позицій сучасного стану у вітчизняній вищій освіті, євроінтеграційних перспектив, воєнного стану в країні та необхідності повоєнної відбудови вищої школи України досліджуються, аналізуються й оцінюються управлінські рішення, заходи та їх результати щодо впровадження в практику положень Закону, спрямованих на створення, модернізацію та розвиток ефективної Системи, забезпечення її діяльності в умовах війни.

Для досягнення поставленої мети:

- аналізувалися основні зміни і доповнення до Закону, внесені за час його чинності – 2014-2024 роки;

- досліджувався розвиток потенціалу базових складників Системи (мережі закладів і контингентів учасників освітнього процесу), визначались стійкі тенденції їх змін та оцінювались результати з позицій інтеграції у європейський простір вищої освіти, забезпечення дієздатності в умовах воєнного стану;

- вивчався процес модернізації структури вищої освіти через упровадження і удосконалення Національної рамки кваліфікацій (НРК), приведення рівнів та ступенів освіти НРК відповідно до кваліфікаційних рівнів РК ЄПВО, введення нових, інтегрованих галузей знань і спеціальностей;

- аналізувались нормативно-правове забезпечення, організаційна діяльність МОН, науково-методичних комісій, інших структур, відповідальних за розроблення і впровадження ефективних механізмів і процедур модернізації окремих складників і Системи в цілому;

- вивчався стан розроблення та впровадження стандартів вищої освіти (СВО) як нормативного документа, що визначає вимоги до компетентностей майбутнього фахівця і нормативного змісту освіти, освітніх програм та оцінювалась їх відповідність євроінтеграційним вимогам;

– вивчалися принципи, механізми побудови та діяльності Система якості, її робочих органів, оцінювалась роль НАЗЯВО у створенні ефективної Системи якості, її інтегрованість в європейську систему органів забезпечення якості;

– визначались основні загрози та виклики, що постали перед вищою школою у воєнний період, аналізувались прийняті управлінські рішення та ефективність реалізованих заходів, спрямованих на упередження чи мінімізацію негативних впливів на стійкість усієї Системи, у першу чергу, на мережу ЗВО, контингенти учасників освітнього процесу і їх безпеку; забезпечення рівного доступу до вищої освіти; організацію навчання і якість освіти;

– аналізувались і висвітлювались пропозиції щодо реорганізації управління у сфері вищої освіти та розширення автономії ЗВО.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
Відповідно. За останнє десятиріччя Система суттєво трансформується, вирішуючи дві основні сучасні проблеми: інтеграцію у європейське освітнє середовище та забезпечення її функціонування в умовах війни, розв'язаної рф проти України. Інтегруючись в Європейський простір вищої освіти, Україна адаптує до європейського власне законодавство та нормативну базу у сфері вищої освіти, досягаючи зближення освітніх систем через модернізацію її складників та підвищення якості вищої освіти, застосовуючи при цьому загальноєвропейські принципи та механізми.

Протягом 2014-2024 років до Закону України «Про вищу освіту» внесені суттєві зміни та доповнення відповідно до вимог укладеної Угоди про отримання статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Змінено складники системи вищої освіти, Національна рамка кваліфікацій приведена у відповідність з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (далі РК ЄПВО), зменшилось загальне число рівнів вищої освіти, введено в дію новий перелік галузей знань і спеціальностей. Сформовано, ефективно діє та оновлюється НАЗЯВО. Воно успішно інтегрувалось і активно співпрацює із структурами європейської системи якості освіти.

Війна, загрози та виклики, що постали перед вищою школою у період воєнного стану, у першу чергу, загроза життю і здоров'ю учасників освітнього процесу, руйнування інфраструктури та вимушене переміщення ЗВО, труднощі формування і збереження контингентів здобувачів вищої освіти та колективів науково-педагогічних працівників, забезпечення рівного доступу до вищої освіти, зниження якості освіти та обмежене фінансування безпосередньо чи опосередковано позначаються на стані всієї вищої освіти і потребують усунення, протидії чи мінімізації негативних впливів та загроз. Досліджена і оцінена ефективність прийнятих державними органами управління та закладами вищої освіти рішень і реалізованих заходів, спрямованих на забезпечення стійкості Системи та дієздатності галузі в умовах воєнного стану.

Проаналізовані пропозиції щодо майбутнього удосконалення управління галуззю, оптимізації мережі університетів та розширення їх автономії, осучаснення організації освітнього процесу та підвищення якості освіти.

Зміни і розвиток Закону.

Протягом майже всього періоду чинності Закону Україна фактично перебуває у надзвичайному стані (Крим, Донбас), а з 2022 року – у стані війни, спричиненої широкомасштабною агресією рф, що суттєво впливає на всі сфери життя держави, зокрема і на галузі вищої освіти, що позначилось і на Законі. Порівняння текстів Закону в редакціях 2014 та 2024 років [1,2] свідчить, що за цей час переважна більшість із 79 його статей зазнали змін та доповнень. З цього приводу Верховна Рада України прийняла 62 додаткові законодавчі рішення: 1 - у 2014, 9 - у 2015, 7 - у 2016, 8 - у 2017, 2 - у 2018, 3 - у 2019, 7 - у 2020, 7 - у 2021, 7 - у 2022, 6 - у 2023, 5 - у 2024 роках.

Серед основних змін і доповнень до Закону виділимо статті розділів I-VIII, реалізація положень яких була предметом нашого дослідження [3]:

1) в статтю 1 «Основні терміни та їх визначення» розділу I «Загальні положення» введені нові терміни: «заклади вищої освіти», «добročесність», «регульовані професії», «регіональне замовлення», «тимчасово переміщений заклад вищої освіти», «індивідуальна освітня траєкторія», «міждисциплінарна предметна область», «предметна область», «предметна спеціальність»;

2) зі статті 5 «Рівні та ступені вищої освіти» вилучено «науковий рівень» та ступінь «доктор наук»;

3) принципово змінено структуру і зміст розділу III «Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти». Нині він має назву «Ліцензійні умови та стандарти вищої освіти». Назва статті 9 «Стандарти освітньої діяльності» замінена на «Ліцензійні умови, галузі знань та спеціальності» та додана нова стаття 9' «Освітні програми»;

4) в пункті 5 статті 11 «Система вищої освіти» термін «стандарти освітньої діяльності» вилучено і замінено на «ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти». У такий спосіб із Системи СОД і СВО вилучені;

5) із частини 1 статті 17 «Статус Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» вилучені слова «уповноваженим цим Законом на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти»; із частини 1 статті 18 «Повноваження НАЗЯВО» пункти: 3 - про проведення ліцензійної експертизи та підготовки експертного висновку щодо видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності; 4 - про формування та подання МОН пропозицій щодо переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ЗВО; 9 – про повноваження розробляти положення про акредитацію спеціалізованих вчених рад, здійснювати їх акредитацію та контролювати діяльність;

6) враховуючи попередній негативний п'ятирічний досвід формування НАЗЯВО, оновлено зміст статті 19 «Склад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти». Стаття доповнена новими за змістом частинами і в новій редакції їх число зросло до 10. Зменшена з 25 до 23 кількість членів агентства (частина 1), визначені вимоги його складу та способів висунення кандидатів (частина 2), розширено перелік причин, які унеможливають членство в агентстві (частина 3). Принципово новою (і, як виявилось, ефективною) є частина 6 статті, якою установлюється порядок організації та проведення конкурсного відбору членів НАЗЯВО, формування конкурсної комісії та визначається її повноваження. Суттєве значення мало введення до складу конкурсної комісії (загальною кількістю 9) осіб чотирьох іноземних фахівців, делегованих структурами ЄПВО;

7) стаття 25 «Акредитація освітніх програм» доповнена посиланням на Положення про акредитацію освітніх програм та умовами про визнання в Україні сертифікатів про акредитацію освітніх програм, виданих іноземними акредитаційними органами чи агентствами із забезпечення якості вищої освіти, перелік яких затверджує Уряд;

8) додатково внесена стаття 25' «Інституційна акредитація закладів вищої освіти», якою НАЗЯВО уповноважується за зверненнями ЗВО проводити їх акредитацію. Сертифікат про отримання інституційної акредитації надає право університету самостійно акредитувати власні освітні програми;

9) по новому сформульовано пункт 1 статті 27 «Правовий статус закладу вищої освіти». Визначено, що ЗВО як суб'єкт господарювання може діяти в одному із трьох статусів: бюджетна установа; неприбутковий ЗВО; прибутковий ЗВО. Додатково визначені особливості правового статусу приватного закладу вищої освіти відносно дотримання положень Закону;

10) суттєво змінився статус національного ЗВО. Згідно з новою редакцією пунктів 1 і 2 статті 29 «Національний заклад вищої освіти» нині – це лише почесний рівень, що надається за поданням МОН за визначний внесок у розвиток освіти, науки і культури і зазначається в офіційній назві закладу. Частину 3 «Національний ЗВО має право» вилучено, як і термін дії статусу та участь НАЗЯВО у процесі його надання;

11) розширені та узгоджені положення статей 9 і 10, які регулюють питання освітніх програм та стандартів вищої освіти;

12) внесені зміни до статті 11 «Система вищої освіти», доповненням пункту 2 частини першої словами «кваліфікації вищої освіти» та вилученням із пунктів 4 і 5 слів «наукові» та «ліцензійні умови провадження вищої освіти» відповідно.

Система вищої освіти.

Агресія РФ проти нашої держави суттєво вплинула на стан вітчизняної вищої освіти, її розвиток та модернізацію, змусивши вищу школу України, окрім вирішення євроінтеграційних завдань, забезпечити стійкість Системи в умовах воєнного стану і масштабних військових дій на українській території. Боляче війна позначилась на базових показниках Системи - мережі закладів вищої освіти і контингентах учасників освітнього процесу, їх формуванні, збереженні і безпеці.

Мережа ЗВО.

Починаючи з середини 2014 року з тимчасово окупованих областей та з тих, де ведуться активні бойові дії, з прифронтових територій було переміщено понад 30 ЗВО державної форми власності, які розміщувались на базі провідних університетів на відносно безпечних територіях. Станом на 2022 рік

за поданням МОН п'ять університетів та один інститут були реорганізовані та приєднані до 4 провідних університетів.

МОН планує оптимізувати кількість ЗВО, вважаючи її надмірною, оскільки, окрім 170 державних навчальних закладів, частина з яких має територіально відокремлені структурні підрозділи, існує ще 100 приватних установ вищої освіти та 40 комунальних, не рахуючи філій. В результаті реформування їх має залишитися близько 100. Зменшення кількості університетів диктується щорічним падінням кількості випускників середньої школи, а також рекомендацією Європейської комісії з позиції виконання вимог для вступу України до Європейського Союзу [4].

Подальша трансформація мережі ЗВО має за мету впорядкувати її структуру, оптимізувати кількісні характеристики, підвищити ефективність Системи та безпеку для учасників освітнього процесу. Про це свідчить ініційоване МОН громадське обговорення проекту закону про засади модернізації мережі, в результаті прийняття і реалізації якого кількість ЗВО може зменшитись у три рази [5].

Контингенти здобувачів вищої освіти.

Увага МОН до формування та збереження студентських контингентів, щорічні корективи порядку вступу до ЗВО, створення умов доступу до вищої освіти для жителів тимчасово окупованих і особливо небезпечних територій та організація тестування вступників за кордоном дали можливість українським університетам сформувати необхідні контингенти здобувачів вищої освіти та забезпечити освітній процес в умовах воєнного стану.

Застосування спрощених процедур вступу до ЗВО, заохочення молоді, яка перебуває за кордоном, до навчання у вітчизняних університетах та створення безпечних умов сприятиме формуванню і збереженню студентських колективів. За даними МОН, у 2023 році на бакалаврські програми в Україні було зараховано 267 тисяч студентів, порівняно із 226 тисячами у 2022 році. З них на бюджетну форму зараховано 67 тисяч студентів, решта вступили за контрактом. У 2024 році МОН оновило Порядок прийому [6] на навчання для здобуття ступенів бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва, передбачивши підтримку ЗВО, розташованих у прифронтових та прикордонних областях, через установавання регіонального коефіцієнта до конкурсного бала вступників. Введені спеціальні умови для вступу на магістратуру студентам, які здобули ступінь бакалавра у 2024 році, зареєстровані та проживають на тимчасово окупованій території чи переселилися з таких територій після 1 січня 2024 року. Проте попри вжиті заходи, у 2024 році на перший курс ЗВО за бюджетною і контрактною формами було прийнято понад 187 тисяч осіб, що на 80 тисяч менше, ніж у 2023 році [7].

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті», прийнятий у 2024 році, може стати ще одним важливим складником комплексної трансформації Системи, суттєво розширюючи автономію ЗВО в питаннях освітніх програм, стандартів вищої освіти та організації освітнього процесу, передбачаючи можливості здобувачів вищої освіти формувати індивідуальні освітні траєкторії [8].

Рівні, ступені та кваліфікації.

Статтею 5 Закону (редакція 2014 р.) були встановлені такі рівні вищої освіти: початковий (короткий цикл), перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) та науковий рівень і ступені вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії/доктор мистецтв, доктор наук, які відповідали(з урахуванням змін, внесених Законом України «Про освіту» [9]) 6-10 кваліфікаційним рівням НРК.

В результаті оновлень НРК у 2017 і 2020 роках та вилучення у 2024 році із Закону (стаття 5 «Рівні та ступені вищої освіти») «наукового рівня» і ступеня «доктор наук», а із переліку документів про вищу освіту (стаття 7) диплома доктора наук, НРК була повністю узгоджена з РК ЄПВО. Відтепер вітчизняна НРК містить вісім кваліфікаційних рівнів, з них кваліфікації вищої освіти: молодший бакалавр відповідає п'ятому рівню НРК та короткому циклу вищої освіти; бакалавр — шостому рівню НРК та першому циклу вищої освіти РКЄПВО; магістр — сьомому рівню НРК та другому циклу вищої освіти РКЄПВО; доктор філософії та доктор мистецтва — восьмому рівню НРК та третьому циклу вищої освіти РК ЄПВО.

Галузі знань і спеціальностей.

Затверджений Урядом в 2015 році Перелік галузей знань і спеціальностей, за яким здійснювалась підготовка фахівців з вищою освітою [10] (далі Перелік), який містив 28 галузей знань, 122 спеціальності та 14 предметні педагогічними спеціальності, у 2024 році було замінено новим [11], яким визначено 11 галузей знань, десять з яких відповідають Міжнародній стандартній класифікації освіти (далі МСКО), а додаткова одинадцята - «Безпека і оборона» - умовам воєнного стану в країні. Новий Перелік включає 110 спеціальностей, визначає їх відповідність Переліку 2015 року та кодам і найменуванням відповідної деталізованої галузі Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013. Впровадження нового Переліку сприятиме запланованому МОН на 2025 рік перегляду стандартів вищої освіти та переходу на оновлені освітні програми.

Стандарти вищої освіти.

Введені Законом у 2014 році стандарти вищої освіти (далі СВО) базуються на компетентісному підході до підготовки фахівця, сформульованому в Болонській декларації та міжнародному проєкті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (TUNING), є нормативною базою для розроблення освітніх програм, і до 2019 року були одним із складників Системи.

Протягом 2016 року згідно з вимогами Закону МОН розробило методичну базу, на конкурсній основі сформувало Науково-методичну раду (далі НМР), Сектор вищої освіти НМР і науково-методичні комісії (далі НМК) з терміном повноважень 3 роки [12].

У 2019 році НАЗЯВО прийняло рішення затвердити всі СВО, створені НМК протягом попередніх років. Таким чином, на кінець травня 2019 року кількість затверджених міністерством і введених в дію СВО становила 67 (57 - бакалаврських і 10 - магістерських), з них 13 розглянутих і погоджених НАЗЯВО [13]. У цьому ж році, у зв'язку з завершенням повноважень Сектору та НМК, на конкурсній основі були сформовані та затверджені їх нові склади, а у 2022 році в умовах введення воєнного стану в країні, МОН продовжило їх повноваження. На кінець 2024 року було затверджено і введено в дію 110 бакалаврських, 104 магістерських та 69 докторських СВО. В 2024 році було затверджено новий персональний склад Сектору, сформовано та затверджено нові персональні склади 11 НМК та 110 підкомісій [14].

Освітні програми.

Своєчасне розроблення освітніх програм гальмувалось відсутністю Положення про їх акредитацію і затверджених СВО. Проблему було врегульовано Законом України «Про освіту», через внесення змін до чинного Закону, що дозволило МОН акредитувати освітні програми в порядку, передбаченому для акредитації напрямів і спеціальностей. У такий спосіб міністерство до 2019 року самостійно, без участі НАЗЯВО, акредитувало понад 2000 програм. З початком діяльності НАЗЯВО за даними протоколів засідань агентства станом на кінець 2021 року було акредитовано 4815 освітні програми: бакалавра - 2211, магістра - 1359, доктора філософії - 1245 [15].

Воєнна ситуація в країні суттєво вплинула на практику акредитації освітніх програм і терміни дії акредитаційних документів. Уряд дозволив НАЗЯВО тимчасово проводити акредитацію освітніх програм у віддаленому (дистанційному) режимі, а також ухвалювати рішення про умовну (відкладену) акредитацію без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи без оплати ЗВО вартості акредитації. Також було продовжено термін дії сертифікатів ЗВО (наукових установ) про акредитацію спеціальностей та сертифікатів про акредитацію освітніх програм, що були чинними на 24 лютого 2022 року.

НАЗЯВО, підтримуючи ЗВО і наукові установи в умовах війни, сприяючи проходженню акредитації освітніх програм в умовах воєнного стану, ураховуючи виклики війни, роз'яснює, що рішення про умовну акредитацію можливе при виконанні однієї з таких умов: 1) освітня програма реалізовується в закладі вищої освіти, тимчасово переміщеному після 24 лютого 2022 року; 2) освітня програма реалізовується в закладі вищої освіти, що належить до категорії закладів із специфічними умовами навчання, вищих військових навчальних закладів або у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти; 3) настання обставин непереборної сили, викликані військовими діями країни-агресора, що унеможливають проведення акредитації освітньої програми у віддаленому (дистанційному), у змішаному режимі або в загальному порядку дій. За цих умов у 2022 році було акредитовано 2580 освітніх програм, із них умовно - 759, в 2023 році - 2602 освітніх програм, із них умовно - 1162, у 2024 році - 2594 освітніх програм, із них умовно - 1307. Крім того, починаючи з вересня 2024 року, НАЗЯВО надало згоду понад 120 університетам, переважна більшість яких

переміщена з тимчасово окупованих територій чи розташована у прифронтових регіонах, на подання документів для проведення умовної (відкладеної) експертизи 724 освітнім програмам [16].

Управління галуззю.

Досліджена та оцінена діяльність НАЗЯВО - одного з органів управління у сфері вищої освіти, що є постійним колегіальним органом, уповноваженим на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Воно перебрало на себе певні регуляторні та контрольні функції МОН, Вищої атестаційної комісії (ВАК) та Державної акредитаційної комісії (ДАК) і є ключовою ланкою Системи якості у вищій школі України. Її складниками є внутрішнє забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти; зовнішнє забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти; забезпечення якості власної діяльності.

НАЗЯВО, активно діючи в межах реалізації стандартів і рекомендацій ESG-2015, які є частиною Угоди про асоціацію України з ЄС, успішно інтегрувалось в міжнародну систему якості освіти. Воно є асоційованим членом Європейської мережі із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та повноправним членом чотирьох міжнародних організацій у сфері забезпечення якості та академічної доброчесності, а саме: Міжнародної мережі агентств із забезпечення якості вищої освіти, Централізовано-Європейської мережі агентств з якості, Міжнародного центру з академічної доброчесності, Глобальної мережі академічної доброчесності та Європейської мережі академічної доброчесності [17].

Окреслені та проаналізовані пропозиції щодо оптимізації управління галуззю вищої освіти через скорочення кількості структур, які здійснюють управління, вилучення з їх переліку Національної академії наук України, галузевих академій наук та обмеження кількості інших управлінських структур. Пропонується залишити лише ті, до сфери управління яких належать військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи та ЗВО зі специфічними умовами навчання. Враховуючи суспільну гостроту дискусії із зазначених питань, необхідна публічна підготовка рішень щодо модернізації мережі ЗВО та оптимізації управління галуззю [18].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

1. Ухвалення та набуття чинності Законом України «Про вищу освіту», приєднання України до Болонського процесу, укладення Угоди про Асоціацію та отримання статусу країни-кандидата на вступ до ЄС активізували інтеграційні процеси у вітчизняній вищій школі, розширили її присутність в Європейському просторі вищої освіти. Рухаючись в ЄПВО, Україна адаптувала до європейського власне законодавство, реформувала систему вищої освіти, модернізувавши її складники, досягла зближення освітніх систем і підвищення якості вищої освіти, застосовуючи при цьому загальноєвропейські принципи та механізми.

2. Введення в країні воєнного стану через широкомасштабну агресію РФ проти України поставили українську вищу школу перед необхідністю активно протидіяти негативним впливам на галузь, забезпечуючи ефективну діяльність Системи в умовах війни. Своєчасні й ефективні рішення і заходи, здійснені органами державного управління та ЗВО загалом дозволили мінімізувати і подолати негативні наслідки воєнних дій та тимчасової окупації окремих територій держави, зберегти стійкість Системи в умовах воєнного стану.

3. Осучаснення нормативно-правового забезпечення вищої освіти, розвиток Системи через модернізацію її складників, оптимізація управління галуззю, розширення автономії і підвищення ефективності ЗВО відповідають євроінтеграційним перспективам вітчизняної вищої школи, сприяють її успішному функціонуванню в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. №1556-VII. URL: <http://akon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Про вищу освіту: Закон України (від 01.07.2014 № 1556-VII, редакція станом на 28.05.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Погребняк В. П., Дашковська О. В. Вища школа України в умовах воєнних загроз і викликів: реалії та перспективи. *Нові технології навчання*. 2024. № 98, С. 166-174. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.20>.

4. В Україні можуть зменшити кількість вишів – у МОН розповіли про законопроект. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-mozhut-zmenshiti-kilkist-vishiv-u-mon-rozpovili-pro-zakonoprojekt-2455507.html>.
5. МОН оприлюднило орієнтовні критерії модернізації мережі. URL: https://osvita.ua/vnz/reform/91422/#google_vignette5.
6. Міністерство освіти і науки України оновило Порядок прийому на навчання для здобуття ступенів бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва у 2024 році. URL: <https://mon.gov.ua/news/zminy-do-poriadku-priyomu-na-navchannia-dlia-zdobuttia-vyshchoi-osvity-u-2024-rots>.
7. Кількість студентів-першокурсників у вишах зменшилась на 80 тисяч. URL: https://osvita.ua/consultations/93770/?fbclid=IwY2xjawl854dleHRuA2FlbQlXMQABHcycZDt0_kZwJlfxo7nix6EQgYSyrkwnILkBAjKGGxGDJL3ERP03aGprkQ_aem_wJ79Z36ExAovliys8cJjCA.
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті: Закон України. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/76539.html.
9. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. №2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.
10. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266: Постанова КМУ від 1 лютого 2017 р. № 53. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249722170>.
11. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Постанова КМУ від 30 серпня 2024 р. № 1021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-pereliku-haluzei-znan-i-spetsialnostei-za-iaakym-a1021>.
12. Про затвердження персонального складу Науково-методичних комісій (підкомісій) сектору вищої освіти Науково методичної ради МОН України: Наказ МОН від 06.04.2016 № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0375729-16>.
13. Затверджені СВО. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>].
14. Про затвердження персонального складу науково-методичних комісій (підкомісій) сектору вищої освіти Науково-методичної ради МОН: Наказ від 17.12. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/nakaz-1745-vid-17-12-2024-1.pdf?>
15. Акредитація освітніх програм: Протоколи засідань. URL: <https://naqa.gov.ua/> протоколи.
16. Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2022 р. № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BF#Text>.
17. Офіційний сайт НАЗЯВО. URL: <http://naqa.gov.ua>.
18. Відбулося засідання Спілки ректорів ЗВО. URL: <https://mon.gov.ua/news/vidbulosya-zasidannya-spilki-rektoriv-zvo>.

REFERENCES

1. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 1 lypnya 2014 r. №1556-VII. URL: <http://akon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [in Ukrainian].
2. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 01.07.2014 № 1556-VII, redaktsiya stanom na 28.05.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
3. Pohrebnyak V. P., Dashkovs'ka O.V. Vyshcha shkola Ukrayiny v umovakh voyennykh zahroz i vyklykiv: realiyi ta perspektyvy. *Novi tekhnolohiyi navchannya*. 2024. № 98, S. 166–174. DOI <https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.20>. [in Ukrainian].
4. V Ukrayini mozhut' zmenshyty kil'kist' vyshiv – u MON rozpovily pro zakonoprojekt. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-mozhut-zmenshiti-kilkist-vishiv-u-mon-rozpovili-pro-zakonoprojekt-2455507.html>. [in Ukrainian].

5. MON oprylyudnylo oriyentovni kryteriyi modernizatsiyi merezhi. URL: https://osvita.ua/vnz/reform/91422/#google_vignette5. [in Ukrainian].
6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny onovylo Poryadok pryymu na navchannya dlya zdobuttya stupeniv bakalavra, mahistra, doktora filosofiyi/doktora mystetstva u 2024 rotsi. URL: <https://mon.gov.ua/news/zminy-do-poriadku-pryiomu-na-navchannia-dlia-zdobuttia-vyshchoi-osvity-u-2024-rotsi>. [in Ukrainian].
7. Kil'kist' studentiv-pershokursnykiv u vyshakh zmenshylas' na 80 tysyach. URL: https://osvita.ua/consultations/93770/?fbclid=IwY2xjawI854dleHRuA2FlbQIxMQABHcycZDt0_kZwJlfxo7nix6EQgYSyrkwnILkBAjKGgxGDJL3ERP03aGprkQ_aem_wJ79Z36ExAovliys8cJjCA. [in Ukrainian].
8. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo rozvytku indyvidual'nykh osvitnikh trayektoriy ta vdoskonalennya osvitn'oho protsesu u vyshchiy osviti: Zakon Ukrayiny. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/76539.html. [in Ukrainian].
9. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny 5 veresnya 2017 r. №2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>. [in Ukrainian].
10. Postanova KМУ vid 1 lyutoho 2017 r. №53 «Pro vnesennya zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 29 kvitnya 2015 r. № 266. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249722170>. [in Ukrainian].
11. Pro vnesennya zmin do pereliku haluzey znan' i spetsial'nostey, za yakymy zdiysnyuyet'sya pidhotovka zdobuvachiv vyshchoyi ta fakhovoyi peredvyshchoyi osvity. Postanova KМУ vid 30 serpnia 2024 r. № 1021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-pereliku-haluzei-znan-i-spetsialnostei-za-iakym-a1021>. [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennya personal'noho skladu Naukovo-metodychnykh komisii (pidkomisii) sektoru vyshchoyi osvity Naukovo metodychnoyi rady MON Ukrayiny: Nakaz MON vid 06.04.2016 №375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0375729-16>. [in Ukrainian].
13. Zatverdzeni SVO. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>. [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennya personal'noho skladu naukovo-metodychnykh komisii (pidkomisii) sektoru vyshchoyi osvity Naukovo_ metodychnoyi rady MON. Nakaz vid 17.12. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/nakaz-1745-vid-17-12-2024-1.pdf?> [in Ukrainian].
15. Akredytatsiya osvitnikh prohram: Protokoly zasidan'. URL: <https://naqa.gov.ua/protokoly>. [in Ukrainian].
16. Pro osoblyvosti akredytatsiyi osvitnikh prohram, za yakymy zdiysnyuyut' pidhotovku zdobuvachi vyshchoyi osvity, v umovakh voyennoho stanu. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 16 bereznia 2022 r. №295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
17. Ofitsiynyy sayt NAZYaVO. URL: <http://naqa.gov.ua>. [in Ukrainian].
18. Vidbulosya zasidannya Spilky rektoriv ZVO. URL: <https://mon.gov.ua/news/vidbulosya-zasidannya-spilki-rektoriv-zvo>. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 10.04.2025